

Julia Kupidura

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin – Polska)

UKRAINKI W PARLAMENCIE II RP

Niezwykłe intensywny rozwój gender studies, który obserwowany jest na Ukrainie od lat 90. ubiegłego stulecia, tłumaczony jest m. in. tym, że Ukrainki posiadają długoletnią tradycję wybitnych poprzedniczek, które już wiek temu jako pierwsze kontestowały i dystansowały się od androcentrycznego modelu kultury. Intensyfikację badań feministycznych należy zatem uznać nie tylko za udany transfer myśli zachodniej na Ukrainę, ale także, (a może przede wszystkim) za kontynuację rodzimych osiągnięć. Historyczka Mariana Rubczak i literaturoznawczyni Wira Ahejewa zgodnie wymieniają nazwiska kobiet, które rozpoczęły proces kulturowej reorientacji w ukraińskim społeczeństwie. Są to m.in.: Olha Kobylańska, Lesia Ukrainka, Natalia Kobryńska oraz Milena Rudnycka. Kolejność nie wydaje się przypadkowa. Biorąc pod uwagę, że najbardziej żywym gruntem dla rozwoju myśli feministycznej stały się dyscypliny filologiczne, pytanie o pierwsze ukraińskie emancypantki przywołuje automatycznie nazwiska pisarek, niezależnie od tego czy one same deklarowały się jako takie. Działaczki społeczne i kobiety funkcjonujące w życiu politycznym wymieniane są w dalszej kolejności.

W powyższym kontekście możemy mówić o potrzebie badań prosopograficznych nad działalnością kobiet, które były aktywne w takich dziedzinach życia, jak na przykład nauka, gospodarka czy, jak w niniejszym przypadku, polityka. Już sama ich działalność była formą kwestionowania patriarchalnego porządku. Popularność studiów kobiecych czy później gender studies na Ukrainie pozwala „na nowo odkrywać historię”. Badania nad rolą kobiet w historii i we współczesnym społeczeństwie doprowadziły do powstania nowej naukowej gałęzi, która skupia się na kobietach. To nie tylko nauka o roli kobiet w danym społeczeństwie, nie tylko badanie kobiecych ruchów czy działalności kobiecych organizacji. Chodzi o zmianę dotychczasowego punktu widzenia historiografii i włączenia w nią kobiet. To odkrywanie pustych kart historii i tworzenie żeńskiego odpowiednika – „herstory”, bardziej uwypuklającego rolę, jaką kobiety odegrały w dziejach ludzkości.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce największymi mniejszościami narodowymi byli Ukraińcy, Żydzi, Białorusini i Niemcy.

W Sejmie Ustawodawczym oraz pięciu kadencjach Sejmu i Senatu II RP w ławach poselskich i senatorskich zasiadło w sumie 21 kobiet. Stanowiły one 1-5% składu parlamentarnego¹.

Wśród nich znalazły się trzy przedstawicielki mniejszości narodowych. Dwie Ukrainki: Milena Rudnyćka i Ołena Kysiłewska oraz jedna Żydówka – Róża Melcerowa. Zabrakło Niemek i Białorusinek. Nie bez znaczenia jest fakt, że wszystkie parlamentarzystki pochodziły z Galicji, gdzie prężnie rozwijał się ruch kobiecy ściśle powiązany z działalnością społeczną, wydawniczą i narodową. Rudnyćka i Kysiłewska należały do Związku Ukrainek we Lwowie, Róża Melcerowa była przewodniczącą syjonistycznej organizacji kobiecej WIZO² i radną Lwowa³.

Zarówno Rudnyćka jak i Kysiłewska weszły do parlamentu z ramienia Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego⁴. Partia ta miała charakter centroprawicowy i była największym legalnie działającym ukraińskim ugrupowaniem politycznym w II Rzeczypospolitej. Głównym celem UNDO była walka o niepodległe państwo ukraińskie i obrona praw ukraińskiej mniejszości w II RP. Członkowie ugrupowania kierowali pracami Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej. W wyborach w 1928 roku UNDO uzyskała 26 mandatów poselskich i 9 senatorskich. W kolejnych wyborach w roku 1935 i 1938 po 23 mandaty⁵.

Milena Rudnyćkiej poświęcono na Ukrainie wiele publikacji. Znacznie więcej niż Olenie Kysiłewskiej. Najważniejszą z nich jest zredagowana przez Martę Bohaczewską-Chomiak *Мілена Рудницька, Статті, листи, документи*. Autorka za dewizę życia Rudnyćkiej uznaje fragment jej listu do Sofii Rusowej:

Ви знаєте Достойна, Дорога Пані, що я маю сміливість казати людям те, що думаю, що я ніколи не вагаюсь робити собі ворогів, якщо цього вимагає моя внутрішня правда⁶.

Milena Rudnyćka urodziła się 15 lipca 1892 roku we wsi Zborowo w dzisiejszym obwodzie tarnopolskim. Była w grupie pierwszych dziewcząt, które kształcone były według nowego programu gimnazjalnego i jedną z nielicznych Galicjanek z wyższym wykształceniem⁷. Zanim

¹ S. Walczewska, *Stulecie kobiet w parlamentach europejskich*, Kraków 2006, s. 8.

² WIZO – Women's International Zionist Organization.

³ *Polski słownik judaistyczny*, pod red. Z. Borzymińskiej i R. Żebrowskiego, t. 2, Warszawa 2003, s. 127.

⁴ УНДО – Українське Національно-Демократичне Об'єднання.

⁵ R. Tomczyk, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939*, Szczecin 2006, s. 15–23.

⁶ В. Борисенко, *Українки в історії*, Київ 2006, s. 124.

⁷ Ibidem.

zaangażowała się w działalność społeczną i polityczną wykladała na Wyższych Kursach Pedagogicznych we Lwowie.

Ważnym etapem w jej życiu była działalność w ruchu kobiecym. Rudnyćka nie odżegnywała się od idei feministycznych. Była jedną z najbardziej zasłużonych kobiet pracujących na rzecz Związku Ukrainek. W 1934 roku współorganizowała Kongres Kobiet w Stanisławowie, w latach 1935–1939 redagowała pismo „Жінка”. Gazetę uznano za oficjalny organ lwowskiego oddziału Związku Ukrainek. Główne cele opublikowano w artykule *Przemyslenia nad czasopismem*, w którym wskazano m.in. na konieczność łączenia idei feminizmu i nacjonalizmu⁸.

Analizując biografię Mileny Rudnyćkiej można dojść do wniosku, że była bardzo ambitnym politykiem. Swoimi kwalifikacjami, wiedzą i doświadczeniem nie ustępowała kolegom z ław poselskich. Głównym celem, do którego dążyła była „самостійна, незалежна, соборна, демократична Україна”⁹.

Do Sejmu Milena Rudnyćka dostała się w 1928 roku. Była posłanką niepokorną. Nie dawała się podporządkować dyscyplinie partyjnej. Wyrazista indywidualność przysparzała Rudnyćkiej wielu wrogów. Wśród nich byli przede wszystkim Polacy, ale również ukraińscy nacjonałiści. Choć Jewhen Konowalec był jej przyjacielem, to jednak krytykowała go otwarcie za podżeganie do walki z Polakami. Uważała, że niszczy to ukraińską młodzież i uniemożliwia dalszy rozwój. Sama walczyła w Sejmie o otwarcie ukraińskiej wyższej uczelni we Lwowie¹⁰.

Jako posłanka II i III kadencji Sejmu wsławiła się przede wszystkim antypolską postawą i petycjami wysyłanymi do Ligii Narodów. Rudnyćka z dużym poświęceniem działała na rzecz sprawy ukraińskiej. W 1930 roku, po tzw. częściowych wystąpieniach UWU-OUN¹¹ (liczne podpalenia, dewastacje) Warszawa zdecydowała się na rozwiązanie siłowe. Rozpoczęte we wrześniu represje przybrały brutalny, krwawy charakter. Zamykano ukraińskie placówki szkolne i gospodarcze. Spowodowało to liczne protesty i oskarżenia pod adresem rządu¹².

Milena Rudnyćka czynnie zaangażowała się w akcję petycyjną do Ligii Narodów. Pierwsza petycję wysłała 31 grudnia 1930 roku. Podpisało się pod nią 21 parlamentarzystów ukraińskich. Zawierała drobiazgowo opisy działań pacyfikacyjnych w poszczególnych powiatach i spis

⁸ С. Кость, *Жіноча преса*, http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vlnu/Jur/2007_30/Visnyk%2030_P2_02_Kost.pdf (31.10.2011).

⁹ В. Борисенко, *Українки в історії...*, op. cit., s. 127.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ UWU – Українська військова організація; OUN – Організація українських націоналістів.

¹² J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000.

instytucji, które poniosły straty. Postulowano interwencję Ligi Narodów w tej sprawie. Druga petycja Rudnyckiej wystosowana 20 stycznia 1931 roku nie została przyjęta, gdyż uznano, że jest ona uzupełnieniem pierwszej. Trzecie pismo, nadesłane do Sekretariatu Generalnego 4 lutego, dotyczyło uwiezienia posłów ukraińskich w Brześciu. Rudnycka postulowała wdrożenie śledztwa dotyczącego pogwałcenia konstytucji, które nastąpiło jej zdaniem wraz z osadzeniem w więzieniu wojskowym osób podlegającym jurysdykcji cywilnej¹³.

Zaangażowanie Rudnyckiej uwidacznia się przede wszystkim w osobistym monitorowaniu losów petycji w Genewie oraz tygodniowym pobycie w Londynie gdzie wygłosiła referat w jednej z sal komisyjnych Izby Gmin, odbyła szereg spotkań z brytyjskimi deputowanymi i udzieliła wielu wywiadów. Podkreślała, że dalekosiężnym celem jej środowiska politycznego jest budowa demokratycznej, w pełni niezależnej Ukrainy, natomiast celem doraźnym wyegzekwowanie od Polski jej zobowiązań wobec ukraińskich obywateli państwa¹⁴.

Do nerwowych reakcji doprowadziła ławy rządowe swoim przemówieniem na Kongresie mniejszości Narodowych w Genewie pod koniec sierpnia 1931 roku. Oskarżyła wówczas Warszawę o prowadzenie eks-terminacyjnej polityki wobec swych ukraińskich obywateli. Do konfliktów dochodziło również w międzynarodowych organizacjach kobiecych, do których należały Polki i Ukrainki. Na przykład na kongresach Międzynarodowego Związku Kobiet¹⁵. Ukrainki protestowały przeciwko zapraszaniu na nie polskiej delegacji. Argumentowały to faktem znęcania się Polaków nad Ukraińcami w Zachodniej Ukrainie oraz łamaniem praw mniejszości ukraińskiej w Polsce. Konflikt ten ciągnął się przez całe lata. W 1927 roku w Pradze założono Wspólnotę Kobiet Słowiańskich. Jej celem była działalność na rzecz lepszego porozumienia między Słowiankami oraz obrony ich praw. Jednak konflikt narastał. Czeska feministka Frantiszka Plaminkowa próbowała pośredniczyć między Polkami i Ukrainkami. Mimo jej wysiłków nie udało się poskromić wzajemnej niechęci. Antypolska postawa Mileny Rudnyckiej oraz jej wybór na przewodniczącą Związku Ukrainek spowodowały, iż Ukrainki nie zostały zaproszone do członkostwa we Wszechsłowiańskim Zjednoczeniu Kobiet, założonym przez Polki w Warszawie w czerwcu 1931 roku¹⁶.

¹³ М. Богачевська-Хомяк, М. Дядюк, Я. Пеленський, *Мілена Рудницька: статті, листи, документи. Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької*, Львів 1998, s. 144-147.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ International Women Suffrage Alliance.

¹⁶ М. Богачевська-Хомяк, *Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939*, Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton 1988, s. 120-122.

Bezkompromisowość Mileny Rudnyckiej doprowadziła do ataków na nią i Związek Ukrainek ze strony UNDO, OUN i przedstawicieli GIKA¹⁷. Ostatecznie wystąpiła ona z UNDO w 1935 roku.

W 1938 roku decyzją rządu polskiego Związek Ukrainek został zamknięty. We Lwowie rozpoczęły się protesty, po których decyzję cofnięto. W tym czasie grupa kobiet z Mileną Rudnycką i Oleną Kysilewską na czele założyło ugrupowanie polityczne Drużyna Księżnej Olgi¹⁸, które działało do wybuchu II wojny światowej¹⁹.

Drugą Ukrainką, która weszła do parlamentu z ramienia UNDO była Olena Kysilewska. Była ona senatorką II i III kadencji. Urodziła się w 1869 roku na tarnopolszczyźnie. Na temat jej działalności opublikowano znacznie mniej materiałów. Aktywność Kysilewskiej przejawiała się przede wszystkim na polu społecznym i działalności na rzecz ruchu kobiecego. Była również bardzo zaangażowana w działalność wydawniczą w Galicji, gdzie redagowała dwa pisma. Wydawanego w 1912 roku „Жіночого діла” i wydawanej w latach 1925–1939 „Жіночої долі”²⁰.

Olena Kysilewska, podobnie jak Milena Rudnycka, łączyła idee feminizmu z nacjonalizmem. Z ruchem kobiecym związana była od początku jego istnienia. Jako piętnastolatka uczestniczyła w zjeździe kobiet w Stanisławowie w 1884 roku, gdzie założono pierwszą ukraińską organizację kobiecą Towarzystwo Kobiet Ruskich²¹.

W 1934 roku tak podsumowała pięćdziesiąt lat działalności ruchu kobiecego:

Я одна з тих, що були на першій жіночій з'їзді тому 50 літ в Станіславові. Бачу тепер велике жниво з малого зерна, яке розсіялося по всій нашій землі. Ми боролися тоді за право жінки до науки, до праці, за кусень хліба. Тепер наші жінки мусять боротися за право до науки, праці та хліба для своїх дітей, за волю всего свого народу. Нехай же жиє українське жіноцтво, український нарід, наша Україна!²²

Do Senatu dostała się w 1928 roku. Działalność polityczną pojmowała bardzo szeroko. Nie tylko zasiadała w ławach senatorskich, ale również działała społecznie. W ciągu dwóch kadencji odwiedziła większość

¹⁷ ГІКА – Генеральний інститут Католицької Акції.

¹⁸ ДКО – Дружина Княгині Ольги.

¹⁹ М. Богачевська-Хомяк, М. Дядюк, Я. Пеленський, *Мілена Рудницька: статті, листи, документи...*, op. cit., s. 20–21.

²⁰ С. Кость, *Жіноча преса*, http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/Jur/2007_30/Visnyk%2030_P2_02_Kost.pdf (31.10.2011).

²¹ Organizacja założona przez Natalię Kobryńską. Pierwsza organizacja o świeckim charakterze.

²² М. Кочержук, *До 140-річчя від дня народження Олени Кисилевської*, <http://kolomyia.museum/statti/16.html> (25.02.2012).

wsi zachodniej Ukrainy, gdzie zakładała organizacje kobiece i spółdzielnie pracownicze²³.

Na posiedzeniach Senatu poruszała kwestie związane z łamaniem praw Ukraińców, głównie zaś z wycofaniem języka ukraińskiego ze szkół. W wystąpieniu dotyczącym uchwalenia budżetu Ołena Kysilewska postulowała konieczność finansowania ukraińskich szkół z budżetu państwa oraz stworzenia szkół zawodowych dla ukraińskiej młodzieży²⁴.

Kadencje obu parlamentarzystek zakończyły się w 1935 roku. W kolejnych wyborach w 1935 i 1938 roku w ławach poselskich i senatorskich nie zasiadły już żadne Ukrainki, ani przedstawicielki innych mniejszości narodowych. Zmniejszyła się również ilość Polek. W obu kadencjach było ich zaledwie sześć. Milena Rudnycka i Ołena Kysilewska wróciły do Lwowa i kontynuowały pracę, która miała doprowadzić do ziszczenia wizji niepodległej, zjednoczonej i niezależnej Ukrainy, w której kobiety i mężczyźni cieszyliby się równą pozycją społeczną. Wizja ta nie spełniła się. Obie zmarły na emigracji. Kysilewska w 1956 roku w Otawie, zaś osamotniona Rudnycka w 1976 roku w Monachium.

²³ В. Одинак, *Олена Кисілевська у боротьбі за жіночу волю*, <http://h.ua/story/150564/> (25.02.2012).

²⁴ М. Бармак, Н. Гулей, *Олена Кисілевська: біографія, спомини, виступи, статті*, Тернопіль 1999, s. 80.